

Ivan MACUT, *Hrvatska filozofija od sloma Nezavisne Države Hrvatske 1945. do raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1991. godine*, Split, Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja – Služba Božja, Biblioteka Službe Božje, knj. 71, 2020, 877 str.

Ivan Šestak

ivan.sestak@ffrz.unizg.hr

Autor ove obimne monografije je doc. dr. sc. fra Ivan Macut, doktor teologije i filozofije, nastavnik ekumenskog i istočnog bogoslovlja te drugih kolegija na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu, na kojemu obnaša i dužnost pročelnika katedre ekumenskog bogoslovlja, a ujedno je i voditelj više projekata, potom urednik časopisa *Služba Božja* te član Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za ekumenizam i dijalog. Riječ je o mladom znanstveniku (rođ. 1981.), čija bibliografija, unatoč mnogobrojnim službama, broji 14 knjiga te više desetaka radova, sveukupno 84 znanstvene jedinice!

Monografija, o kojoj je ovdje riječ, na svojevrsan se način nastavlja na autorovo istraživanje kojim je godine 2015. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu, pod mentorskim vodstvom prof. dr. sc. Pave Barišića, postigao stupanj doktora znanosti iz filozofije. Disertacija je nosila naslov *Filozofija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, a tiskana je 2018. u izdanju Školske knjige u Zagrebu. Iste je godine svjetlo dana ugledalo i autorovo djelo *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941.* u izdanju Službe Božje u Splitu. Ovim trima monografijama autor je historiografski obuhvatio gotovo 120 godina povijesnog hoda filozofije na hrvatskom nacionalnom korpusu! Pisac je u predgovoru (19) najavio i skori izlazak *Filozofske bibliografije u hrvatskoj periodici u razdoblju od 1874. do 1991. godine*, a što će nesumnjivo dodatno obogatiti hrvatsku filozofsku historiografiju te omogućiti daljnje, sada problemsko istraživanje, toga razdoblja. Na istome mjestu autor nagoviješta i svoje daljnje istraživanje koje kani uobličiti u sličnoj monografiji naslova *Hrvatska filozofija u 19. stoljeću*. Uistinu hvalevrijedno!

Autor na početku pomaže čitatelju u snalaženje u tako obimnu djelu pružajući mu kronološki okvir, navodeći izvore te obrazlažući strukturu rada (21-25). Kronološki okvir u kojemu se odvija povijest hrvatske filozofije je Socijalistička Republika Hrvatska od 1945. do 1991., koja se tada nalazila u sklopu Socijali-

stičke Federativne Republike Jugoslavije, u kojoj zbog komunističke vladavine nema slobode izražavanja, odnosno mišljenja ni slobodnih izbora. Izdavačka i neke druge aktivnosti Katoličke crkve, započete šezdesetih godina, bile su u svojoj biti tek privid slobode. Izvori za ovo djelo bili su pak životi i važnija djela istaknutih hrvatskih filozofa toga razdoblja, pri čemu se dao kontekst nastanka djela te kontekst glavnih političkih odnosa i događanja te nastanak i rad znanstveno-nastavnih državnih, ali i takvih crkvenih institucija i časopisa. Što se pak strukture rada tiče, uz dva uvodna poglavlja, a to su *Predgovor* te *Kronološki okvir, izvori te struktura rada*, i uz, naravno, *Zaključak* te *Kazalo imena* i *Izbor iz literature*, knjiga je podijeljena na 17 poglavlja, čiji sukus u nastavku donosimo.

Prvo poglavlje naslova »Kratki pregled političke i kulturne situacije na području Hrvatske od 1945. do 1991. godine« na pregnantan faktografski i dokumentiran način, uz pomoć najnovije historiografije, donosi pregled nastanka bivše političke tvorevine, položaj Hrvatske u njoj, a osobito se težište stavlja na dočaravanje sustava u kojemu potpunu kontrolu nad svim segmentima političkoga, kulturnoga i obrazovnoga života ima Komunistička partija Jugoslavije pomoću razgranate i sofisticirane mreže tajnih službi. Autor je ukratko orisao put od tzv. »Hrvatskog proljeća« do prvih slobodnih izbora te priznanja Republike Hrvatske od strane članica Europske zajednice 15. siječnja 1992. te njezina primanja u članstvo Ujedinjenih naroda 22. svibnja 1992. godine.

U drugom poglavlju »Početci i razvoj filozofije u komunističkoj Jugoslaviji od 1945. do 1963. godine« riječ je o veoma poznatom i provjerenom komunističkom scenariju kojim je novi režim obračunao sa svim svojim idejnim neprijateljima, koje je naravno pronašao u sveučilišnim krugovima, u neistomišljenicima među inteligencijom, osobito onom katoličkom, te među uglednim ljudima. Pogubljeni su profesori Albert Haler i Julije Makanec, prisilno je umirovljen Stjepan Zimmermann. Ipak novi režim nije mogao bez sposobnih ljudi pa je iz prisilne mirovine »zaslužene« za vrijeme NDH bio vraćen Albert Bazala, ali je on sam nakon nekoliko mjeseci na vlastiti zahtjev bio nanovo umirovljen! Nova je vlast u nacionaliziranim tiskarama u velikim nakladama tiskala djela koja su počivala na temeljima dijalektičkog materijalizma. Tako izlaze spisi Marxa, Engelsa, Lenjina i Staljina, kao i oni »pravovjernih« sovjetskih intelektualaca: Ždanova, Leonova, Rozental, Leontijeva i drugih. Rezolucija Informbiroa od 28. lipnja 1948. bila je politički događaj koji će međutim u Jugoslaviji imati snažne reperkusije na svim područjima društvenoga i kulturnoga života, pa i na filozofiju. Tako tijekom pedesetih godina Gajo Petrović i Predrag Vranicki svojim radovima pripremaju put *praksis* filozofiji, a što će i kulminirati godine 1964. tiskanjem prvog broja časopisa *Praxis*, a usporedno s njim i održavanjem tzv. Korčulanske ljetne škole na koju su se pozivali inozemni filozofi – gosti su primjerice bili E. Bloch, H. Lefebvre, H. Marcuse, J. Habermas i drugi – a raspravljalo se ne samo o filozofskim nego i o društvenim i političkim temama.

Praksis filozofija postala je dominantna na području bivše države. Časopis i škola dokinuti su međutim godine 1974.

U trećem poglavlju naslovljenom »Institucije, društva, filozofske škole i časopisi« autor donosi popis i kratke prikaze povijesti nastanka institucija, društava, filozofskih škola i časopisa, njihov rad te izdanja, kao i popis ljudi koji su uz njih vezani. Gledajući na institucije započinje naravno Filozofskim fakultetom u Zagrebu, zatim onim u Zadru, nastavlja s Institutom za filozofiju u Zagrebu, potom Fakultetom političkih nauka u Zagrebu, Pedagoškom akademijom u Zagrebu, Interuniverzitetkim centrom u Dubrovniku, JAZU, a među društva koja se bave filozofijom navodi Hrvatsko filozofsko društvo, Maticu hrvatsku, Korčulansku ljetnu školu, a od časopisa koji su tiskali priloge filozofske naravi spominje *Praxis*, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, *Encyclopaedia moderna*, *Filozofska istraživanja*, *Synthesis philosophica*, *Godišnjak za povijest filozofije* te napokon časopis *Studia historiae philosophiae Croaticae*. Sav filozofski život u razdoblju od 1945. do 1991. bitno je vezan uz spomenute institucije, društva, filozofske škole i časopise pa ih je autor s pravom stavio na početak ove monografije.

Četvrto poglavlje nosi naslov »Zagrebačka škola praksis filozofije«, a obrađuje život i stvaralaštvo sedmorice njezinih predstavnika, a to su Gajo Petrović, Milan Kangrga, Ivan Kuvačić, Rudi Supek, Danko Grlić, Predrag Vranicki te Branko Bošnjak. Autor je uz svakoga od njih dao i nekoliko zaključnih misli. Za Bošnjaka tako, primjerice, ustvrđuje da je do sada najmanje istraživan filozof te zaključuje: »Ostavio je značajan trag u povijesti hrvatske filozofije, stoga je njegovu filozofsku misao potrebno u obliku monografije sustavno prikazati i potom prikladno ocijeniti« (235).

Petim poglavljem naslova »Kritika dogmatskog marksizma« obuhvaćeni su filozofi druge generacije *Praxisa*, koji su objavljivali u ovom časopisu. S prvom ih generacijom povezuje »kritika dogmatskoga staljinističkog marksizma i želja za iznošenjem izvorne Marxove filozofske misli« (239), ali su se bavili i drugom filozofskom problematikom. Prema istoj shemi iz prethodnog poglavlja obrađuju se sljedeća imena: Hotimir Burger, Vjekoslav Mikecin, Lino Veljak i Veselin Golubović.

U šestom poglavlju »Filozofi pod značajnim utjecajem fenomenologije i egzistencijalističke filozofije« prikazana su četvorica filozofa koji su bili pod značajnim utjecajem fenomenološke i egzistencijalističke filozofije, a to su: Marijan Tkalčić, Danilo Pejović, Vanja Sutlić te Damir Barbarić. Ovaj posljednji se razlikuje od prethodne trojice po tome što se u vremenskom okviru zadanim ovom monografijom, osim klasičnom antičkom filozofijom, njemačkim idealizmom te nekim kasnijim njemačkim filozofima, bavio i proučavanjem hrvatske filozofske tradicije, osobito fra Andrijom Dorotićem.

U sedmom poglavlju naslova »Politička filozofija« autor je kao egzemplarne autore ove filozofske discipline, koja je u tadašnje vrijeme bila pod utjecajem

Marxa, Lenjina i ostalih marksističkih filozofa, uzeo Antu Pažanina, Zvonka Posavca, Davora Rodina i Žarka Puhovskoga. Filozofsko stvaralaštvo prve trojice vezano je uz Fakultet političkih znanosti, a posljednjega, još i danas čestoga komentatora društvenih i političkih događaja u nas i u svijetu, uz Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Kolikogod je službena misao onoga vremena bila marksistička filozofija, ipak se mora reći da u razdoblju od 1945. do 1991. nije bilo zanemareno ni istraživanje hrvatske filozofske tradicije, a o čemu govori i osmo poglavlje ove monografije »Istraživanje hrvatske filozofske baštine«. Dakako, u tome su osobito naravno prednjačili zaposlenici Instituta za filozofiju u Zagrebu. Autor je među zaslužnike istraživanja hrvatske filozofske baštine ubrojio Hedu Festini, Mariju Brida, Zlatka Posavca, Franju Zenka, Ljerku Schiffler, Ernu Banić-Pajnić, Mihaelu Girardi-Karšulin, Žarka Dadića, Srećka Kovača, Ivicu Martinovića, Stipu Kulešu, a na prvo je mjesto stavio naravno Vladimira Filipovića (1906.-1984.), koji je za ovakvo djelo udario temelje, pripremivši ljude i infrastrukturu. Na toj crti nalazi se njegov projekt Filozofska hrestomatija (12 sv.), pokretanje filozofske biblioteke u Matici hrvatskoj, osnivanje Hrvatskog filozofskog društva (1957.), pokretanje inicijative za izradbu *Filozofskog rječnika* (1965.) te izdavanje važnih djela hrvatske filozofije, primjerice, *Teorija prirodne filozofije* J. J. Boškovića te *Nova sveopća filozofija* Franje Petrića. Na njegovu inicijativu otvoren je i studij filozofije (ak. god. 1961./1962.) na netom otvorenom Sveučilištu u Zadru. No, jedna o njegovih najvažnijih inicijativa je svakako osnutak Instituta za filozofiju (1967.), čija je zadaća postala istraživanje hrvatske filozofske baštine, a rezultati istraživanja objavljuivat će se u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, koji je Filipović pokrenuo 1975. godine te u njemu i sam objavio više priloga iz naše filozofske baštine. Filipovićev je rad prigodice i prilično vrednovan, ali autor ističe i potrebu sveobuhvatne monografije njemu u čast. I autor zaključno ustvrđuje: »Iako se možda moglo očekivati da će tema hrvatske filozofske baštine biti slabije istražene u komunističkoj Jugoslaviji, u kojoj je ideja bratstva i jedinstva često propagirana na štetu pojedinih nacionalnih identiteta, djelatnici Instituta za filozofiju svojim su radovima do 1991. godine pokazali da su postigli značajne istraživačke rezultate i na tom području« (502-503).

Deveto poglavlje nosi naslov »Analitička filozofija«, a na svoj način svjedoči o tome da su se i u nas od 1945. do 1991. pratili najnoviji trendovi europske i svjetske filozofske misli. Analitička je filozofija zastupljena glavnim predstavnikom Nenadom Mišćevićem, koji se bavi i filozofijom jezika, teorijom znanosti i filozofijom psihologije, zatim Nevenom Sesartićem, Goranom Švobom, Arnom Markusović, Mirkom Jakićem te Zdravkom Radmanom. Valja zamijetiti da su ovi filozofi stasali neovisno o marksizmu te da su ga dapače i kritizirali, a neki od njih će biti djelatnici nakon godine 1991.

Deseto je poglavlje naslovljeno »Orientalna filozofija«, a njime su obuhvaćeni autori koji se bave indijskom filozofskom misli – Čedomir Veljačić, Rada

Iveković, istraživač i teoretičar indijske filozofske misli Mislav Ježić te Borislav Mikulić – te onom islamskom koju je našoj javnosti približio Daniel Bučan.

U jedanaestom poglavlju »Estetika« autor je – imajući u vidu misao Z. Posavca prema kojemu je u vremenu obuhvaćenim ovim prikazom estetika bila u uzništvu materijalističko-marksističkog svjetonazora – prikazao život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića, Danka Grlića, Ozrena Žuneca, Nadežde Čaćinović i Vande Božićević »kao reprezentativne primjere tog opiranja propadanju te truda oko razvoja i afirmiranja estetika kod nas« (839).

U dvanaestom poglavlju »Filozofija prava« obrađeni su teoretičar prava Berislav Perić, koji je svojim više puta tiskanim djelom *Pravna znanost i dijalektika (Osnove za suvremenu filozofiju prava)* dao pregled dotadašnje filozofije prava općenito, te Pavo Barišić koji je u vremenskom okviru ove monografije započeo u toj filozofskoj grani znanstveno stvarati, a kasnije će davati svoje doprinose i na području istraživanja hrvatske filozofske baštine 19. i 20. stoljeća.

Trinaesto poglavlje »Filozofija odgoja« jest dokaz da se pod našim nebom također i filozofski promišljalo čovjekovu odgojnu praksu. Autor navodi više predstavnika filozofije odgoja u nas, ali pobliže obrađuje samo teoretičara i praktičara Josipa Marinkovića te Milana Polića.

Slljedeća tri poglavlja posvećena su Ivanu Supeku, Marijanu Cipri i Branku Despotu, od kojih se svaki odlikuje svojom posebnošću i osebjunšću. Poglavlje »Humanizam Ivana Supeka« spominje, među ostalim, Supekove zasluge za osnivanje Instituta Ruđer Bošković po nalogu savezne vlade, koji je ubrzo mnoge mlade znanstvenika poslao na studij u inozemstvo. Autor daje pregled Supekove filozofske misli u kojoj su sloboda, tolerancija i jednakost na najvišem pijedestalu. Poglavlje »Filozofske metamorfoze Marijana Cipre« je osobito zanimljivo, pa i zbog sramotnog linča kojim je onemogućeno njegovo napredovanje u zvanje docenta na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu godine 1978. godine i kojim se ovoga, prema riječima samoga autora, najoriginalnijega hrvatskog filozofa, udaljilo sa sveučilišne katedre! Šesnaesto poglavlje nosi naslov »Autentično filozofiranje Branka Despota« u kojemu je prikazan život i rad današnjega akademika, inače vrlo plodnoga pisca i prevoditelja, originalnog i aktualnog filozofa, izvrsnog poznavatelja povijesti filozofije, koji je međutim u akademski filozofski svijet ušao doktorskom disertacijom o filozofiji Vladimira Dvornikovića, a poznao je i filozofiju Đure Arnolda. Autor je, pored ovih djela, kratko komentirao i Despotov *Uvod u filozofiju* te pri kraju prikaza istaknuo Despotov napor u stvaranju hrvatskoga filozofskog leksika.

Posljednje, tj. sedamnaesto i to vrlo opširno poglavlje ima naslov »Filozofija kršćanskog nadahnuća«. Pisac uvodi čitatelja u razumijevanje ovoga razdoblja risanjem onodobne političke situacije ukazivanjem na neslobodu u kojoj je živjela Katolička crkva sa svojim znanstvenim i kulturnim institucijama kojima je bila zabranjena ili pak, ovisno o okolnostima, »dozirana« cjelokupna djelatnost. Autor ukratko opisuje djelovanje i nastavni kurikulum crkvenih učilišta

diljem hrvatskog nacionalnog korpusa: Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Visoka bogoslovna škola u Đakovu, Filozofsko učilište Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, Visoka bogoslovna škola u Rijeci, Teologija u Splitu, Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj te Dominikanska visoka bogoslovna škola u Dubrovniku. Pisac napominje da ponovno započinjaju izlaziti stari ili se pak osnivaju novi filozofsko-teološki časopisi: *Bogoslovska smotra*, *Obnovljeni život*, *Služba Božja*, *Crkva u svijetu*. Autor potom zaključno ukratko prikazuje život i znanstveni rad dvanaestorice profesora – bilo ih je u tom vremenu naravno još – spomenutih crkvenih učilišta, a to su: Ivan Kozelj, Josip Ćurić, Tomo Vereš, Mijo Škvorc, Rudolf Brajčić, Josip Weissgerber, Josip Kribl, Vjekoslav Bajsić, Božo Milanović, Ante Kusić, Krsto Kržanić, Ivan Devčić. Kao što vidimo – sve eminentna imena!

Što na kraju reći o ovoj Macutovoj monografiji hrvatske filozofije od 1945. do 1991. godine? Prigovora će naravno uvijek biti, pod ovim ili onim vidikom! No – *faciant meliora sequentes!* U monografiju je u svakom slučaju uložen golem trud koji valja pohvaliti. Osim toga, ona je bogat izvor građe, osobito za nastavnike i studente onih naših filozofskih i teoloških učilišta na kojima se proučava i hrvatska filozofska baština. Dario Škarica i Bojan Marotti, recenzenti ovoga djela, a čije izvatke iz recenzija nalazimo na njegovoj poledini, pohvalili su autorovu sintezu te istaknuli da će ovo djelo i u svakom budućem pokušaju pisanja povijesti sudbine hrvatske filozofije ovoga razdoblja morati uzeti u obzir i ovu monografiju. Ovoj se ocjeni i mi pridružujemo! Zaključno želimo obodriti autora da nas što skorije obdari najavljenom monografijom o hrvatskoj filozofiji 19. stoljeća.